Kambo – natur og naturvern (masterfil)

Støkkås – en magnet på ”de hissige hjerner”

Av Solveig Haug Urdal

Redigert av Edmund Schilvold

På nordvestsiden av Kambobukta ligger det, som tidligere nevnt i denne boka, et bratt, rundt høydedrag som rager 45 markante meter over sjøen i Mossesundet, og som muligens kan være det ”hornet” som det gamle stedsnavnet Kambhorn synes å henvise til. I dag er navnet Støkkås, og det har det vært så lenge noen kan huske.

På det meget nøyaktige kvadratmilkartet fra 1776 heter imidlertid åsen ”Stÿvaas”, altså Styvås. Dersom dette stemmer, har vi et navn som gir atskillig mer mening enn den senere varianten, Støkkås. Navnet ”Styvås” er sannsynligvis knyttet til styving, et eldgammelt uttrykk innen landbruket som betyr ”å kutte grener av trær”, vanligvis løvtrær som ask og selje. Grenene ble samlet og brukt som vinterfôr og kosttilskudd til buskapen. Trær som jevnlig ble styvet, fikk en særegen form, og ble kalt styvinger.

Kambos første ”bomstasjon”

På toppen av dette høydedraget, som i jernalderen så fint voktet innseilingen den til da betydelige fjordarmen ved Kambo gård, kan det i sin tid ha ligget en bygdeborg – neppe noen stor festning, men kanskje en liten base for vakthold og oppsyn som bidro til å holde folket på Kambo gård trygt, og som kanskje sørget for å kreve en avgift av reisende som ville bruke ”Kambofjorden” til å nå områder ved Nøkkeland eller ved fylkesgrensen mot Akershus. Kan det tenkes at Støkkås var Kambos første ”bomstasjon”?

På den andre siden av sundet, på østsiden av vikingtidens ”Jalund” eller ”Jolund”, finner man navnet Kippenes, som muligens kommer av navnet Kaupanes. Dersom den tolkningen er rett, kan det på 1000-tallet ha ligget en handelsplass i dette området, kanskje på neset der det i dag står en fyrlykt.

Inspirerte Sigrid Undset

Området kan med andre ord være rikere på historie enn vi vanligvis tenker over, og Sigrid Undset er blant forfatterne som har latt seg inspirere av traktene ved Kambo og Jalund. I romansyklusen om figuren

Olav Audunssøn skriver hun at ”Olav kjente seg igjen – disse gårdene lå sør og øst for Kambshorn. Rundt grenden var det skog som skilte den fra bygden i øst ut mot Jalundsundet.”

Både Kambo og Støkkås kan ha vært i menneskenes forvaltning helt siden landhevningen var kommet så langt at utnyttelse var mulig. Toppen av Støkkås, og av de andre kammene av omtrent samme høyde i nord, var klar av sjøen alt i bronsealderen, mens de lavereliggende områdene ved Kambo gård neppe ga noe grunnlag for gårdsdrift før et stykke ut i jernalderen.

Industriens komme

For folket på Kambo gård må Støkkås ha vært både et landemerke og et viktig utkikkspunkt, men det var først på midten av 1800-tallet, da den industrielle revolusjonen omsider hadde begynt å endre også utkanter som Norge, at kommersiell utnyttelse ble mulig.

Pussig nok synes den vesle åsen ved Kambobukta å ha virket nesten som en magnet på 18- og 1900-tallets ”hissige hjerner”. Området hadde få naturressurser utover skog, fisk og jord, men beliggenheten, fjernt fra tettbebyggelse, men rett ved en beskyttet havn, med fri bane til byen Moss via det lune sundet, gjorde området interessant for entreprenører, og Kambo gård hadde en positiv innstilling til etablering av industri.

Den første kom alt i 1847, da Kambo kalkverk anlagt, like ved foten av Støkkås, og da området i 1879 ble knyttet til både Moss og hovedstaden med jernbane, ble området enda mer interessant som etableringssted.

Sett fra et naturvernsynspunkt, ble den sentrale beliggenheten også banen til mye av områdets natur.

Utover på 1900-tallet dukket det opp stadig flere industritiltak i området: Norsk Hydro engasjerte seg, Borregaard planerte ut et større område på nordsiden av åsen, og på 1950-tallet ble tankene på sørsiden av neset bygd, av Gullaug Kjemiske.

George Franklin Getty II og tankanlegget ved Kulpe

En ”stor” dag var beskrivelsen i Moss Avis, da det såkalte Veedol-anlegget ble åpnet ved Kulpebukta 14. august 1961, av George Franklin Getty II, sønn av verdens rikeste mann, Jean Paul Getty (1892–1976), en verdenskjent amerikansk oljemagnat.

George Getty var på den tiden president i Tidewater Ass. i USA, og oljeanlegget på Kambo inngikk som en del av datterselskapet Norsk Veedol A/S.

Moss Avis skrev blant annet at ”Anlegget bør ha store muligheter med sin flotte beliggenhet.” og ” Rent eksteriørmessig tar tankene seg flott ut, selv om ikke alle tankene er malt.”

Åpningen av Veedol-anlegget markerte begynnelsen på industrivirksomheten på nordsiden av Støkkås. I dag er det firmaet Norsk Spesialolje AS som holder til der.

Det er interessant å sitere fra protokollen til Kambo Vel for styremøtet 5. juni 1960: ”Kambo Vel bør komme med en henvendelse til firmaet Veedol om erstatning for tapte friluftsområder og badeplasser ved Malmen. Formannen kontakter rådmannen i Moss i august.”

Resultatet av henvendelsen ble at vellet fikk en gave på tusen kroner av Veedol i oktober samme år.

Men det kunne ha gått verre. Hele Støkkås kunne ha vært borte, dersom utviklingen hadde tatt en litt annen retning: To ganger ble det vært lagt fram forslag om et pukkverk på Støkkås. Hadde en av dem blitt realisert, hadde Kambos stolte ”horn” trolig blitt oppslukt av industrien, bit for bit.

Den første containerhavn-saken

Alt det overnevnte utgjorde imidlertid bare ”småplukk” sammenliknet med det som ble foreslått i planene for en ny containerhavn ved Kambo, lagt fram høsten 1997. Disse planene slo ned i lokalmiljøet som en bombe. Plutselig var det klart at Kulpe kunne bli sentrum i Oslofjordens nye containerhavn. Følgene for Kambo og Mossesundet ville bli enorme. Hele kyststrekningen mellom Kambo Mølle og fylkesgrensen ville måtte ”bearbeides”, som det het. Støkkås ville bli planert ut. Kulpebukta ville forsvinne under tykke lag med fyllmasse og betong. I alt ville et område tilsvarende over hundre fotballbaner bli forandret til det ugjenkjennelige. Både skipstrafikken i sundet og biltrafikken på Kambo ville øke dramatisk. Det ville bli støy fra havnen både dag og natt, som ville høres over hele distriktet.

Dette forslaget ble, naturlig nok, den store miljøsaken på Kambo i de påfølgende månedene, og det ble nedsatt en bredt sammensatt komité, ”Aksjonsgruppen mot containerhavn på Kambo”, med Kambo Vel som hovedaktør.

22. september 1997 arrangerte aksjonsgruppen en befaringstur på Mossesundet med samferdselsministerens personlige rådgiver, Atle Hamar, og rådgiveren Mette Ringdal. De opplyste da aksjonsgruppen om at det statlige utvalget, kalt Østmoe-utvalget, ville levere sin innstilling til prosjektet senest 1. mai 1998. Per 22. september hadde imidlertid

utvalget kun besiktiget eksisterende havner. Aksjonsgruppen fattet håp. Kanskje utvalget var av den oppfatning at en containerhavn på Kambo ikke var så aktuelt likevel?

Møtet i Moss bystyre 6. november 1997, resulterte i at kommunen ga grønt lys for konsekvensutredning. Kambo Vel argumenterte for en total avvisning av prosjektplanene, men fikk ikke gjennomslag for sitt syn. Så i kjølvannet av bystyremøtet ble det arbeidet intenst i aksjonsgruppen: Det ble utformet klistremerker og T-skjorter med teksten ”Ja til miljø, nei til containerhavn på Kambo”. Man skrev avisinnlegg for å orientere befolkningen om hva som var i ferd med å skje, korresponderte kontinuerlig med de ulike partene, besøkte Samferdselsdepartementet i Oslo og arrangerte underskriftkampanjer som til sammen fikk over 6000 signaturer.

I flere måneder bølget kampen fra og tilbake, og for mange virket den like skiftende som bølgene i Mossesundet. Hva ble så utfallet av saken?

28. mai 1998 sa bystyret nei til containerhavn på Kambo, og 2. juni 1999 leverte Østmoe-utvalget sin innstilling til Fiskeridepartementet. Den var negativ til etablering av ny containerhavn på Kambo, eller på andre steder i Oslofjorden. Utvalgte anbefalte en alternativ løsning – å la hovedhavnen bli i Oslo, men legge til rette for bedre samarbeid mellom denne og de andre eksisterende havnene i og ved Oslofjorden: Drammen, Moss, Borg, Halden og Larvik. Ingen båndlegging av Kambo-kysten.

Den andre containerhavn-saken

Da kampen mot containerhavn syntes å være vunnet, håpet selvfølgelig mange at Støkkås og Kulpe, og Kambo og Mossesundet for øvrig, var sikret mot slike gigantinngrep. Støkkås og Kulpe var tross alt satt av til friluftsliv-formål i kommuneplanen, og på Kulpeåsen like ved hadde man begynt å bygge boligområdet Sjøhagen, som snart skulle bli et av kommunens mest attraktive. Det virket utenkelig at kampen mot containerhavn ikke var vunnet for godt.

Men ”de hissige hjerner” var fortsatt i aksjon: Bare cirka to og et halvt år senere sto det en annonse i Moss Avis som fikk mange til å sette morgenkaffen i halsen: Torsdag 31. januar, kl 18.00, ville lederen for Oslo havnestyre, Bernt Stilulf Karlsen, orientere Moss bystyre og andre interessenter om framtiden til Oslo havn. Ideen om containerhavn på Kambo var ikke lagt død likevel.

Dermed måtte Aksjonsgruppen mot containerhavn på Kambo nok en gang ta pennen fatt. Det ble nye runder med leserinnlegg, og intens brevveksling med kommunale og statlige myndigheter.

Bystyremøtet 26. februar 2002 ble en milepæl – det vedtok enstemmig å si nei til containerhavn på Kambo, og stadfestet dermed det tidligere bystyrevedtaket.

I en pressemelding av 11. april 2002, kom det imidlertid fram at Fiskeridepartementet i et forprosjekt om havnestrukturen i Oslofjorden hadde foreslått Kambo som ett av tre mulige alternativer for lokalisering av en ny containerhavn. De andre to var Snekkestad/Mulvika og Kommersøya i Vestfold-kommunene Re og Sande. Men også på de stedene var den lokale motstanden mot containerhavn sterk.

En av årsakene til ønsket om å få containerhavnen vekk fra Oslo, var ideen om etableringen av en ”fjordby” på arealene som da ville bli frigjort. Men Aftenpostens lederartikkel av 21. mai 2002 gikk inn for å beholde containerhavnen i Oslo: ”På stedene der containerhavn blir foreslått flyttet, er det duket for strid mellom myndighetene og de lokale innbyggere, som er sterkt imot slike inngrep i sitt nærmiljø.”

4. juni 2002 kom fiskeriminister Svein Ludvigsen med departementalt, fylkeskommunalt og kommunalt følge til Sjøhagen og Støkkås for stedsbesiktigelse. Leder av Kambo Vel, Solveig Haug Urdal, holdt for anledningen en flammende miljøtale. I etterkant av den hvisket fiskeriministeren noen beroligende ord i velledrens øre: ”Ta det med ro, det blir ikke Kambo.” Og 15. august samme år kom pressemeldingen fra Fiskeridepartementet, som slo fast at det var uaktuelt å etablere en ny containerhavn i Oslofjorden. Isteden stadfestet departementet konklusjonene i Østmoe-utvalgets 1999-rapport. Gleden var stor på Kambo da det ble kjent at også andre runde av kampen mot containerne var vunnet.

Kunne så Kambo-beboerne hvile trygt på sine laurbær? Nei, Støkkås var fortsatt et stigmatisert sted – i 2006 ble det klart at firmaet Østgass var interessert i å etablere et gassmottak med komprimeringsanlegg ved foten av Støkkås. I Mossesundet, og derifra ut i Oslofjorden, ville man legge gassrørledninger. Åsen kunne utmineres, noe som ville gi en utmerket plassering av gassmottaket, mente firmaet. Dette forslaget møtte sterk motstand både lokalt og fra fiskerihold, og Østgass la planene på is. Men is smelter, som kjent!

Støkkås er, med sin stolte profil og interessante historie, et bevaringsverdig naturområde. Lokalbefolkning og naturvernere må alltid være på vakt. Således passer Theodor Casparis dikt godt i denne sammenhengen: ”Stå vakt om naturen! Slå angrepet ned! Dem opp mot de hissige hjerner!”

Kilder

Utklipp fra Kambo Vel Nytt 1/98 og 2/98

Kambo Vel Nytt 2/2002

Kart:

Kartprospekt containerhavn-forslag 1997

Kilder:

Sigrid Undset; Olav Audunssøn og hans barn, s. 163 og 336 (Jalundsundet)

Kilder: Aschehougs og Gyldendals Store norske leksikon (Paul Getty)